

A close-up photograph of a tree trunk, focusing on a knot hole. The bark is thick, textured, and shows signs of weathering and decay. The knot hole is a deep, irregular opening in the wood, with some internal structure visible. The lighting is natural, highlighting the textures and colors of the bark.

Barbora Faiglová, Dana Svítlová

TAFOFIL

 GRADA®

Krása a tajemství hřbitovů

Barbora Faiglová

Dana Svítlová

Krása a tajemství hřbitovů

Grada Publishing

de o dnu...
v Panu...
TOMIL SEBOR...
23. roce veku...
JOHANN SEBOR...
9. 58. roce veku...
a dítky...
BEDRICH ZDENEK...
ANKA SEBOR...
v hře odpocin...
dejším Panu...

obsah:

Taofil	9
Odcházení	14
Křesťanství a odcházení	17
Malostranský hřbitov	20
Dolní Kounice	30
Židovský hřbitov Břeclav	44
Olšanské hřbitovy	54
Holíč	68
Markhausen – Pomezná	76
Drmoul	84
Medailonky autorek	96
Literatura	107

Tafofil

Kdo jsem? Pokud budu sbírat známky, jsem filatelista. Když ztratím víru v Boha, jsem ateista. Budu-li se válet celé dny v knihách, jsem bibliofil, čili knihomol. Jenže co já a moji osamělí souputníci toulající se po hřbitovech? Kdo jsem já, a kdo jsou ti, které potkávám bez věnců, bez svíček a konviček s podivně prozářeným a šťastným výrazem ve tváři, co ale provinile klopi oči a schovávají pod bundu foťák, protože se bojí, že fotit v zahradách věčnosti je neetické, odsouzeníhodné či snad úchylné? Co je to za podivné bytosti, které si šeptají v domnění, že je neslyším, u kamenných macev, pískovcových andělů nebo tepaných křížů: „To je krása.“

Jak to, že plamínky v očích, které si odnáší ty podivné bytosti ze hřbitovů, zahlédnu i já doma v zrcadle, když se vracím a smývám bláto a pavučiny z obličeje? Otevírám osmikilový slovník a hledám svou identitu. Musím vědět, kdo jsem, jaké mám vlastně jméno.

Pod H hledám hřbitov ... nic. H jako hovnivál - skarabeus, SAKRA! Zas utíkám od tématu.

Pod S ... smrt ... skon ... nic. Smrti se bojím, tu rozhodně nehledám, i když se právě ona na hřbitově vyskytuje u každého pomníčku. Já hledám nesmrtelnost.

Pod P jako pomník ... K jako konec ... M jako macevy.

Nic ... nic ... nic ...

T... T... Mám to! Taphos – starověké řecké τάφος (taphos, „pohřební rituály“, „pohřební“, „hrob“) + -philia (od starověkého řeckého φιλία (filia), philia, „láska“. Spojením slov vzniká taphophil! Po česku by šlo něco jako **tafofil**.

Jsem tafofil.

A jsem tomu ráda. Hlavně jsem ráda, že to konečně vím.

Že po letech nejistoty a života psance mohu vydechnout všechnu tu tíhu z plic a říct: „Já jsem tafofil. Ale nebojte se mě! Jsem sice roztodivný, leč zcela neškodný zjev, který má své místo na slunci, stejně jako řada dalších podivínů, kteří nikomu a ničemu neškodí, jenom trošku udivují.“

Dlouho jsem se obávala, že se jedná o úchytku, o něco neřestného, až zapovězeného. Ovšem přímo úměrně s přečtenou literaturou a s rozmachem internetu zjišťuji, že milovníci hřbitovů a funerální tvorby nejsou devianti ni úchylní jedinci.

Přesto jsem v oblasti svých zájmů a tužeb zůstávala více či méně opatrná, v poloze ležícího střelce, pročez někde v dálce v mlze stále hrozil prstík a říkal „Bacha! Majoritní společnost tě odsoudí k posměchu či zatracení. A přestože čerpání energie a životního moudra na místech spjatých s našimi předky a fotografování na hřbitově není trestným činem, tak uslyšíš: Na hranici s ní!“

Pak se do mého života vkradly dva výrazné fenomény, které zcela rozhodly o mém dalším přístupu k svobodnému životu, osobnímu hrdinství a sebezpřijetí. Jedním byl URBEX a druhým CHEWRA KEŠET.

Kde se vzal, tu se vzal Urbex (Urban exploration – hnutí s heslem „Neodnášej nic než fotky, nenechávej nic než stopy“) a jeho vnímání krásy prostřednictvím dekadence a zmaru. Žije si svůj svobodný život na fotkách, které jsou buď milovány, nebo zatracovány. Ale žije. Je nádherný, svobodný a hrdý. Nebál se svého démona, co mu seděl za krkem, a vlácel své nadšené oběti po starých plesnivých stavbách, tunelech pod městy, fabrikách bez střech a oken. Po architektonických skvostech, které umíraly někde v zapomnění, nebo jen čekaly na své prince, co by je osvobodili. Poprvé jsem pochopila, že o tom to je - nebát se a vykřičet svoji touhu a jít za ní. Nechat se předhodit vlkům a vrátit se jako vůdce smečky. Smečky svých tužeb a fantazií. A tak mě napadlo: Když mohou tito blázni, proč bych nemohla já?

Spouštěcím mechanismem byl projekt Chevra kešet* a jeho – pomineme-li, že je to mimořádně charismatický chlap – vzdělaný a moudrý protagonista. Žid, talmudik, umělec, politik a já nevím co všechno, Achab Haidler. Dobrý duch židovských hřbitovů, studnice moudra a lidské pokory, který říká: „Dejme prostor životu, jehož nedílnou součástí je smrt.“

Slovy autora zmíněného projektu: „Židovské hřbitovy jsou archivy historie židovské populace, nezřídka jedinými dochovanými ‚jmennými seznamy‘ židovských spoluobčanů, knihovnami poezie a symboliky, učebnicí humanity a úcty k životu. Nezaslouží si, aby zůstaly v tak žalostném stavu, vydány napospas času, naivním vandalům i skutečným hyenám pasoucím po kvalitním kameni. Snahou Kešetu je zpřístupnit tyto knihovny všem, kdo mají zájem, kdo si kladou otázky, kdo chtějí porozumět judaismu, jeho pohledu na život i na smrt. Zachránit, co se zachránit dá. Zdokumentovat každý náhrobní kámen, jeho sdělení a příběh. A v neposlední řadě také přispět k fyzické záchraně a obnově těchto svatých míst.

A tak začínám chápat, že moje zálibení ve funerálním umění není nic mimořádného. Je to nekonečná a prachobyčejná touha lidí po nesmrtelnosti a po poodhrnutí roušky mezi světem tady a teď a tím, co

už byl. Těch lidí, co tu prošli a zůstaly tu po nich kamenné stopy s vyrytými epitafy a symboly jejich života, jejich kultury a obyčejů. Jejich poselství o tom, co bude potom, až si to budou číst další generace.

Ve všech rozvinutých kulturách se setkáváme se smrtí, jakožto jevem kultovním. Kult představuje vědomě utvářený vztah mezi pozůstalými a zemřelými – který přetrvává, mnohdy i po generace. Káhirské Město mrtvých, staroetruské podzemní nekropole, římské katakomby... Každá společnost byla během svého vývoje konfrontována se smrtí. Způsob a ritus pohřbívání mrtvých závisí v jednotlivých náboženstvích na představách o přechodu k posmrtnému životu. V Egyptě dávali mumifikovaným mrtvým nejbohatší výbavu. Tibetští buddhisté přenechávají dodnes mrtvé supům. Odpírání rituálního pohřbu bylo vždy velmi tvrdým trestem.

Všechny rituály, obyčeje a funerální umění v celé své košatosti vznikly nejen z úcty k majestátu smrti nebo bázně z mrtvých, ale i z potřeby útěchy pro pozůstalé a jako vzkaz budoucím generacím: tudy jsem šel a takto jsem žil. Funerální tvorba je úzce spojena s řadou oborů, jako jsou poezie, filozofie, grafika,

kaligrafie, sochařství, historie, a je obvykle vysoce emocionální. Zobrazuje zjitřené emoce, tíseň, nejistotu, bolest, ale i naději, vyrovnání a smíření. Tváří v tvář funerálnímu umění a věcem lidským za hranicí života neexistuje odpověď na otázku, co je a co není spravedlivé ve smyslu délky lidských životů. Tady si člověk uvědomí s naprostou a konečnou jistotou, že:

„Tímto světem projdu jen jednou. Proto každé dobro a laskavost, kterou mohu prokázat kterékoliv lidské bytosti nebo němé tváři, nechť vykonám nyní a nechť je neodkládám. Neboť nepůjdu znovu touto cestou.“

John Galsworthy, 1867–1933

To je dobré vědět a je také dobré vědět, že veškeré nápisy, symboly a vzkazy na stélách, pomnících, macevách a náhrobcích obecně jsou určeny mně. Mně i tobě a všem, co jsme měli kdysi po nebožtíkovi přijít a číst je, a tím mu zaručit nesmrtelnost. Takže pocit nepatříčnosti a provinění při mých toulkách po hřbitovech a zahradách věčnosti je zcela zcestný. Protože já jsem přece konečný příjemce těchto poselství, mně a tobě jsou určeny. Mně a nám, co jsme přišli potom.

***Chewra keshet** (www.chewra.com) je projekt na záchranu židovských hřbitovů pod taktovkou Jaroslava Achaba Haidlera. Jeho projekt chce zmapovat židovské hřbitovy v Čechách a publikovat archiv pro naše potomstvo.

Odcházení

*„Všechno má určenou chvíli
a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas rození i čas umírání...“
(Kazatel 3:1,2)*

Odcházení je zcela přirozenou aktivitou, která nás dnes a denně provází životem. Od nic neznamenantajících odcházení do práce, školy, za zábavou, přes převratná odcházení do nového bytu, odlétání z rodného hnízda, nebo odcházení bolestná, kdy se loučíme, až po ta finální...

Nebudu zde uvádět své osobní setkání s finální ztrátou. Nechci své povídání zahalit do závoje smutku a dovolím si psát s odstupem od vlastních prožitků, kdy i mě bolest z definitivna sejmula úderem pod kolena a nechala mě dlouho lízat si rány. Nejsem studený teoretik, leč odstup udržuji účelově.

Smrt je součástí života, přesto jsme si zvykli na ni nemyslet a nemluvit o ní. Zavíráme před ní oči a děláme,

že neexistuje. Když se setkáme s umírajícím člověkem, neustále se usmíváme a tvrdíme mu do tváře, že se z toho umírání uzdraví. Někde hluboko přitom bolestně víme, že to není pravda, ale přesto sami sebe dokážeme přesvědčit o opaku. K čemu to chození po špičkách?

V dřívějších dobách byli lidé se smrtí v úzkém kontaktu. Bylo zcela běžné o smrti mluvit a loučení s umírajícím bylo společenskou záležitostí s vlastními pravidly chování. Lidé dříve umírali ve svém domě, uprostřed ochranného kruhu svých nejbližších. Vyráběli si itineráře na cestu - stačí jen zmínit Knihy mrtvých a další podrobné průvodce na cestu na onen svět, které vlastnilo mnoho různorodých kultur od Egyptanů, přes Tibeťany až po Kelty.

Vztah společnosti ke smrti se vyvíjel a až v průběhu 19. a na počátku 20. století došlo k výrazným změnám ve vnímání posledních věcí člověka. Do té doby se kladl důraz na to, aby člověk odešel z tohoto světa v pokoji, obklopen svými blízkými a smířen s Bohem i lidmi. Existoval koncept tzv. dobré a špatné smrti, přičemž „dobrá smrt“ byla doprovázena přirozenými projevy umírání a obsahovala například zpověď,

poslední pomazání a sepsání závěti. Signálem „špatné smrti“ bylo nevysvětlitelné umírání, sebevražda či náhodná, násilná smrt na cestách. Pokud taková smrt přišla náhle, bez ohlášení, považovala se většinou za potupnou a hanebnou. Jiným případem byla pak třeba smrt rytíře. Stačí si jen vybavit rytířské myty, kde se hrdinové vždy dlouze loučí se svými druhy ve zbrani a milenkami. Smrt, která se vždy dopředu ohlášila, byla považována za samozřejmou součást života a nikoho neděsila. Pevně věřím, že pokud bychom v dnešní době znali hodinu našeho konce, tak by se nás z toho odpočítávání času, který nám ještě zbývá, minimálně polovina zbláznila a osud zbytku, zachovavšího si zdravý rozum, si netroufám domýšlet.

Z hlediska moderní medicíny okamžik smrti nastává, pokud srdce přestane bít, člověk nedýchá a zároveň dojde k nenávratnému poškození mozku. Tento proces netrvá dlouho, protože mozkové buňky nutně potřebují kyslík a v naprosté většině případů bez něj nevydrží déle než pět minut. Toto krátké mezidobí nazýváme klinickou smrtí. Známe ovšem případy, kdy se člověk nacházející se v tomto „předělu“ opět probal k životu a byl schopen popisovat, co se kolem něj dělo, zatímco byl prohlášen za mrtvého. Tyto případy jsou často považovány za důkaz existence posmrtného života a na toto téma napsal třeba pan Moody a jiní mnoho knih. Jejich oponenti však tyto zážitky zcela odmítají jako pouhé halucinace.

O tomto tématu by mohla být napsána celá nová kniha, nicméně ta naše je o tafofilovi, který stran těchto věcí jen klouže po povrchu.

Od dob nejranějších civilizací, o nichž jsme schopni doložit důkazy existence, nalézáme hroby či celá pohřebiště členů těchto kultur. U naprosté většiny se jedná o záměrně vybrané místo i způsob uložení těla. Pohřby byly už od pradávna určitými rituály, které kromě uložení mrtvého měly také hlubší, magický či duchovní význam. Podle jednotlivých zvyků a typů pohřbů bývají rozlišovány jednotlivé kultury. Postoj pozůstalých k zesnulému, jejich chování, zvyky či čisté přijetí faktu smrtelnosti, jsou jedněmi z klíčových parametrů posuzování charakteru kultury a lidské společnosti. Napříč celou existencí lidského druhu se táhne neuvěřitelné množství způsobů pohřebního ritu, mytologií s ním spojených, pověr, obav nebo způsobů vyjádření prostého žalu či naopak radosti z naděje na život věčný.

Křesťanství a odcházení

Smrt v křesťanství je trestem a důsledkem toho, že Adam s Evou neuposlechli Boží příkaz nejíst plody stromu poznání. Byli vykázáni, aby nemohli pojíst ani plody stromu života, a žít tak navěky. Člověk byl původně stvořen dokonalý, ale vlastní vůlí se rozhodl pro zlo a neposlušnost vůči Bohu. To jej odsoudilo k smrti, tudíž počínaje Adamem putovali všichni lidé po smrti do pekla. Po nějaké době seslal Bůh na svět svého syna Ježíše Krista, aby člověka spasil. Kristus trpěl a zemřel, čímž vykoupil naše hříchy a usmířil nás s Bohem. Tím, že na sebe přijal lidskou podobu, byla přirozenost člověka proměněna, a tak skrze něj můžeme být účastni božské přirozenosti. Účast na nebeském životě je dar od Boha, jenž chce obnovit původní vztah s člověkem. Pravý podíl na věčnosti Boha však získáme až po smrti. Jedinou skutečnou smrtí je tak jen zavržení.

Jelikož smrt je nutná, abychom mohli spatřit tvář Boží, je takřka hříšné oplakávat zesnulého. Tento křesťanský model potlačuje vlastní ego pozůstalých, když naznačuje, že jejich utrpení pramení jen ze sobecké lítosti nad sebou samými a ze ztráty milované osoby, zatímco jí samotné se vede nadmíru dobře. Po bližší neurčené době nastane konec světa, během kterého budou všichni lidé vzkříšeni a následně souzeni. Na základě jejich dobrých či zlých skutků je pak čeká buď věčný život, nebo zatracení v pekle.

Jakousi křesťanskou knihou mrtvých je Božská komedie od Danta Alighieriho, ve které je dopodrobna popsáno, jak to vypadá v pekle, očistci a nebi. Posmrtný trest je v ní reprezentován především extrémně horkým či studeným prostředím a nejrůznějšími druhy fyzických trestů.

Pekelná brána vítá své návštěvníky dnes již dobře známým zlověstným nápisem:

„Mnou vchází se do trýznivého města,
mnou vchází se do věčné bolesti,
mnou vchází se k těm, jež Bůh věčně trestá.

...

Zanechte naděje, kdo vstupujete.“

Poslední verš nám odebírá poslední plané naděje na návrat a vzbuzuje vcelku opodstatněnou hrůzu, když oznamuje, že zde, za touto bránou, již není žádná naděje, žádná možnost zbavit se svého údělu a změnit svůj osud k lepšímu. Zde je to navěky. Představa patrně ryze křesťanská.

Východní náboženství také nabízejí ukázkový přehled posmrtných trestů a mučení, ale zjistíme, že tyto hrůzy netrvají věčně. A tak jsou ostatní pekla ve své podstatě spíše slabším čajíčkem.

Dante vstupuje mezi tyto hrůzy dobrovolně a spolu se svým průvodcem, římským básníkem Vergiliem, postupně poznává všech devět pekelných kruhů, které sestupují až do nitra Země. V každém kruhu trpí určití hříšníci (např. smilníci, lakomci nebo vrazi) a na všechny dopadá stejný trest, přičemž s každým dalším kruhem jsou jejich provinění horší, a tím pádem jsou tvrdší i tresty, jež musejí snášet.

Za pekelnou bránou je strážcem Minotaurus, bájný řecký netvor s býčí hlavou, teče zde řeka Acheron, přes

kteřou hříšné duše převáží Charon, převozník z řeckého podsvětí. Dante si staré postavy upravil, aby více odpovídaly křesťanskému pojetí, takže například Charon je popisován jako ďábel, démon se žhnoucíma očima, který vládne v pekle.

Tento démon nás ale neděsil odjakživa, vzestup jeho moci je spojován s druhou polovinou středověku. Do té doby byl spíše srandovně folklorní postavou, jakýmsi zlomyslným čertíkem, který sice lidem škodil, ale nakonec byl přemožen nebo napálen. Teprve když si církev uvědomila, jak užitečně by se dal démon, který vzbuzuje hrůzu, využít k posílení její moci nad věřícími, zrodil se neporazitelný Pán temnot. Dále bylo třeba rozšířit jeho pravomoci, dovolit mu, aby mohl být kdekoliv, aby na sebe mohl vzít podobu kohokoliv a především aby mohl vniknout do jakéhokoliv těla a ovládat je. A být neporazitelný. Z ďábla se tak postupně stal velice účinný nástroj, jak lidi strašit a nutit je k poslušnosti

Do klidu nás neuvádí ani nezodpovězená otázka, co se s člověkem děje do doby, než vstane z mrtvých. V rámci římskokatolického křesťanství se jako vysvětlení přímo nabízí idea očistce. Jde o místo, kam se po smrti dostane většina křesťanů, jelikož málokdo na své pozemské pouti oplýval čítankovými vlastnostmi. V očistci probíhá jakási duševní hygiena, která za pomoci přímluv svatých a modliteb žijících připravuje duše na setkání s Bohem. U smrti se vždy jedná o určitý přechod do jiného světa, který by měl být lepší – nejlépe ideální. A na ideální svět se v některých případech čeká v této karanténní zóně. Často se věřilo v bloudění duší. Především těch, co si musí odčinit nebo napravit určité prohřešky. Případně těch, co ještě po smrti ze vzteku či ze zlomyslnosti páchají zlé kousky.

Z těchto fází přechodových rituálů vznikly příběhy o setkávání s duchy. Pro duše, které nemohou projít přímo do věčného, tedy blaženého světa, vznikaly v myslích lidí různé mezisvěty a čekárny, kde měly vyčkávat na své konečné přijetí do ráje, nebe, na věčnost...

Díky tomuto přechodu je třeba předpisové rozloučení s odcházejícím a k tomu slouží pohřební obřady – mají napomoci otevřít pomyslnou bránu do jiného světa a samozřejmě se také důstojně, či spíše rituálně zbavit mrtvého těla. Tyto obřady jsou důležité jak pro mrtvé, tak pro živé. Mrtvým napomáhají v posmrtném životě, živým mají pomoci rozloučit se definitivně se zemřelým. Má to jak psychický aspekt, tak mystický. Duše nepohřbeného nebo pohřbeného špatně, bez všech náležitostí, mohou bloudit a ztratit šanci dostat se na onen svět, načež se mstí a stávají se z nich „zlí duchové“.

A pokud překonáme období očistce, jsme rituálně správně pohřbeni a nebloudíme co zlomyslní duchové či se nesmažíme v pekle, čeká nás nejvyšší kýžená odměna Nebe. Ráj... Nebe mělo být odměnou, přičemž až tolik nezáleželo na tom, kde je a jak vypadá, ale především na tom, s kým se tam setkáme. Bylo důležité, že jsou tam naši blízcí, že nebudeme opuštěni a že nám tam bude dobře. Na druhé straně představa, že bychom měli vystoupit na nebesa, zatímco nepřehledné množství lidí by věčně trpělo v pekle, včetně zlobivých, ale milovaných příbuzných a kamarádů, kteří budou hrát s čerty mariáš, je přinejmenším poněkud tíživá. Posmrtná odměna by nám tak rychle ztrpkla.

A navíc, když se více zamyslíme nad představou pobytu v ráji, objeví se pochybnosti nad věčnou radostí a blažeností. Zní to bezesporu velice lákavě, ale co tam budeme dělat krom toho, že budeme radostní a blažení? I kdyby v nebi byla spousta nejrůznější zábavy, je možné, že nás po pár letech neomrzí a že bude navěky odpovídat našemu vkusu? Je vůbec možné být navěky šťastný?

Tak nevím, asi nejsem dobrý filozof a do toho zamýšlení jsem se ani neměla pouštět.

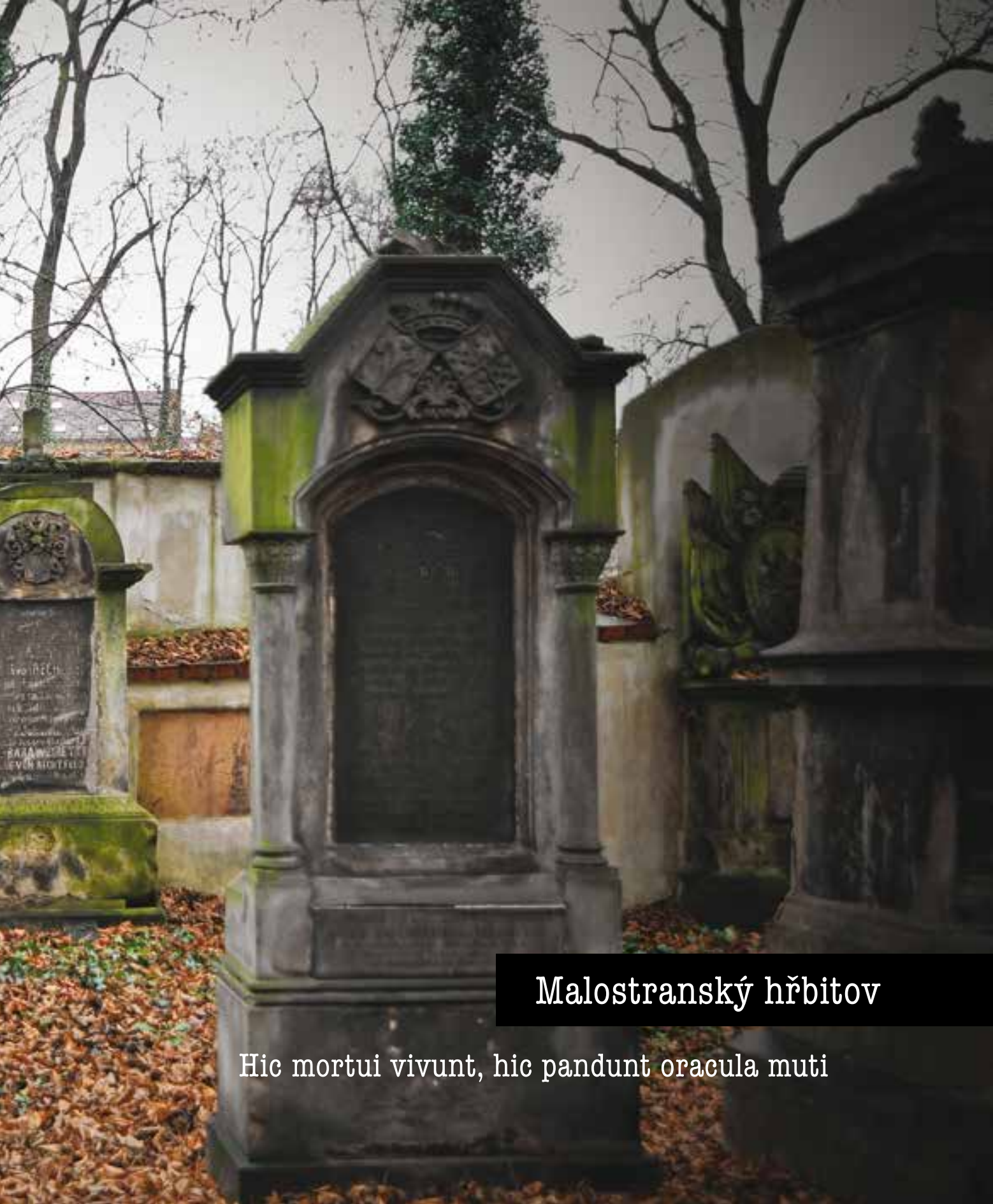
Toliko snad k odcházení...

1840
1890

Blank stone plaque

Malostranský hřbitov

Hic mortui vivunt, hic pandunt oracula muti